

ЕКОНОМІКА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 631.115.11

І. М. Сачовський

кандидат економічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ

У статті проведено аналіз найважливіших показників виробничої діяльності фермерських господарств Івано-Франківської області. Розглянуто динаміку їх розвитку.

Ключові слова: фермерські господарства, врожайність основних сільськогосподарських культур, площа сільськогосподарських угідь.

I. Вступ

Виникнення фермерських господарств, принципово нового виду сільськогосподарського виробництва, наважимося стверджувати, було закономірним наслідком реформування аграрного сектора економіки України згідно з основними вимогами ринкової економіки. Динаміка їх розвитку, в принципі, може бути свідченням зрілості ринкових відносин у всіх сферах агропромислового виробництва. Вона визначається багатьма факторами, серед яких, зокрема, є те, наскільки досконалою є державна політика щодо підтримки їх розвитку в загальнонаціональному масштабі, наскільки вона відповідає особливостям того чи іншого регіону. Свідченням усвідомлення значущості фермерських господарств у процесі подальшої розбудови аграрного сектора економіки України є хоча б те, що лише з питань підвищення ефективності функціонування господарств зазначеного виду за період з дня проголошення незалежності Верховною Радою було прийнято більше 40 різноманітних законодавчих і нормативних актів. Належну увагу приділяють і в спеціальній економічній літературі. Водночас необхідно, мабуть, наголосити, що чи не основним показником ефективності діяльності фермерських господарств загалом по Україні, зрілості ринко-

вих відносин в аграрному секторі, свідченням відповідності прийнятих документів реальіям сьогодення є власне динаміка поступального розвитку господарств зазначеного виду в кожному окремо взятому регіоні (області, районі), в цьому випадку – в Івано-Франківській області. Це визначає актуальність проведеного аналізу.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити вихідні, загальнотеоретичні положення аналізу ефективності діяльності фермерських господарств, зокрема на Івано-Франківщині, а саме:

- сучасні фермерські господарства – це принципово новий вид сільськогосподарського виробництва, ефективне функціонування яких можливе лише за умови всебічного врахування специфіки зазначеного виду виробничої діяльності;
- проблеми, які супроводжують процес становлення фермерських господарств, треба розглядати лише в комплексі питань, спрямованих на підвищення ефективності агропромислового виробництва загалом.

III. Результати

Динаміка виробництва у фермерських господарствах Івано-Франківщини протягом 2000–2015 рр. була такою (табл. 1).

Таблиця 1

Структура виробництва у фермерських господарствах Івано-Франківської області

Показники	Роки					
	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Сільськогосподарська продукція, всього (млн грн)	40,8	49,3	84,2	151,9	188,0	169,9
в тому числі:						
продукція рослинництва, млн грн	30,2	39,2	68,9	131,4	170,0	154,1
у % до підсумку	74,0	79,5	81,8	86,5	90,4	90,7
продукція тваринництва, млн грн	10,6	10,1	15,3	20,5	18,0	15,8
у % до підсумку	26,0	20,5	18,2	13,5	9,6	9,3

У 2000 р. тут було вироблено продукції на суму 40,8 млн грн, що становило, правда, лише 1,0% її загальної величини загалом по

сільському господарству краю. У 2005 р. обсяги продукції в господарствах зазначеного виду зросли до 49,3 млн грн, що стано-

вило 1,1% від загальної величини сільськогосподарського виробництва в області. У 2010 р. обсяги виробництва у фермерських господарствах досягли рівня в 84,2 млн грн, або 1,8% від загальних його обсягів у галузі. Набагато суттєвішим порівняно з 2010 р. було зростання обсягів виробництва у фермерських господарствах Івано-Франківщини вже в 2013 р. – до 151,9 млн грн, що позначилося й на їх питомій вазі в загальних обсягах сільськогосподарської продукції – до рівня 2,7%. Порівняно із зазначеним зростанням спостерігалось в такому: 2014 р. – на 36,1 млн грн, становивши 188,0 млн грн, або 3,1% від загальних обсягів продукції розгляданого виду. В 2015 р. мала місце така картина: порівняно з попереднім, 2014 р., у фермерських господарствах Івано-Франківщини відбулося зменшення обсягів виробництва на 18,1 млн грн, становивши 169,9 млн грн (2,9% його загальної величини загалом по сільському господарству краю).

З урахуванням вищесказаного треба зробити деякі важливі узагальнення. По-перше, незважаючи на низьку питому вагу фермерських господарств у загальних обсягах сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині, темпи зростання обсягів продукції в них значно випереджали її динаміку загалом по галузі. Досить сказати, якщо загалом по сільському господарстві порівняно з базовим, в цьому випадку – 2000, обсяги виробництва, зокрема в 2014 р., суттєво зросли – на 41,1%, тобто майже на половину, то динаміка його зростання у фермерських господарствах була значно вищою – збільшення становило

4,1 разів у 2015 р., ще значнішим воно було в 2014 р. – близько 4,6 разів.

По-друге, не можна не акцентувати, наскільки серйозні зрушення за період з 2000 по 2015 рр. мали місце в структурі виробництва господарств зазначеного виду в аспекті таких його основних підвидів, як рослинництво й тваринництво. Якщо, наприклад, у 2000 р. питома вага рослинницької підгалузі становила близько 74,0%, тваринництва – відповідно, 26,0%, то вже в 2015 р. співвідношення продукції вказаних підвидів було таким: частка першої з указаних підгалузей досягла позначки в 90,7%, іншої – знизилася до 9,3%. Звідси випливають два проміжні висновки. По-перше, рослинництво стає визначальною галуззю сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах Івано-Франківщини. По-друге, зростання питомих вказаної, зокрема, підгалузі протягом 2000–2015 рр. мало постійний і неухильний характер: якщо питома вага рослинництва в 2000 р. становила 74,0%, то в 2005 р. – 79,5%, в 2010 р. перебувала на рівні 81,8%, у 2013 р. становила 86,5%, в 2014 р. досягла позначки в 90,4% і навіть у 2015 р., незважаючи на зазначене раніше відносне падіння загальних обсягів виробництва в господарствах зазначеного виду, ця тенденція зберіглася, досягнувши рівня в 90,7%.

Розглянута структура виробництв у фермерських господарствах Івано-Франківщини у відомому розумінні потребує її конкретизації з огляду на основні види сільськогосподарської продукції. Як видно табл. 2, тут є низка особливостей, виділення яких, вважаємо, є необхідним.

Таблиця 2

**Питома вага фермерських господарств
у загальних обсягах сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині (%)**

Види продукції	Роки						
	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Продукція рослинництва, зокрема:							
– зернові культури;	1,7	5,0	6,3	8,3	9,1	8,5	9,0
– цукрові буряки;	2,7	4,5	9,0	31,3	11,5	16,9	30,7
– соняшник;	–	–	0,3	17,0	7,3	9,4	9,8
– ріпак;	–	9,2	20,7	30,8	17,1	15,4	19,5
– льон-довгунець;	1,0	21,7	34,7	–	–	–	–
– картопля;	0,3	0,3	0,2	0,3	0,6	0,7	0,5
– овочі	0,7	0,7	1,1	1,4	2,8	3,7	2,6
Продукція тваринництва, зокрема:							
– худоба та птиця;	0,3	0,5	0,5	0,8	2,3	2,0	1,7
– молоко;	0,2	0,6	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6
– яйця;	0,3	0,1	0,2	0,5	0,2	0,0	0,1
– вовна	1,3	1,3	2,1	0,1	4,5	9,1	8,7

Насамперед, мабуть, треба зазначити, що в 2015 р., незважаючи на, по суті, незначну питому вагу фермерських господарств у загальних обсягах сільськогосподарського виробництва на Івано-Франківщині, на їх долю припадало 32,0% обсягу вирощування сої та приблизно така ж величина збору цукрових буряків – на рівні 30,7%. Причому в

контексті вищезазначеного потрібно, очевидно, наголосити, що, починаючи з 2005 р., коли вирощування сої у фермерських господарствах краю почало лише культивуватися, й протягом усього періоду до 2015 р. спостерігалася тенденція до зростання питомих ваги господарств розгляданого виду в загальних обсягах виробництва вказаної

культури – з 8,1% до, як було сказано, 32,0% відповідно. Є своя специфіка й у вирощуванні цукрових буряків. Вона виявляється в суттєвих перепадах питомої ваги фермерських господарств у їх загальних обсягах виробництва в окремі роки. Так, наприклад, якщо в 2005 р. на долю господарств вказаного виду припадало лише 9,0% загального збору зазначеної культури (в 2000 р. – на рівні 4,5%, а в 1995 р. – лише 2,7%), то вже в 2010 р. вона перебувала в межах, відповідно, 31,3%, тобто вже тоді в них вироблялася, фактично, третина загальних обсягів продукції розглядуваного виду. І водночас у 2013 р. питома вага фермерських господарств у загальних обсягах виробництва цукрових буряків стрімко впала, знизившись до 11,5%, майже такою вона зберіглася і в 2014 р. – всього 16,9%. Ці ж самі різкі перепади питомої ваги господарств зазначеного виду в загальних обсягах виробництва тих чи інших культур характерні й для вирощування ріпаку; якщо, наприклад, у 2000 р. на їх долю припадало лише 9,2%, то в 2010 р. вона становила 30,8%, хоча це був найвищий рівень, в останні 3 роки питома вага фермерських господарств у виробництві зазначеної культури суттєво знизилася й стабілізувалася на рівні 15,0–20,0%. Якщо в 2005 р. на долю господарств розглядуваного виду припадало 34,7% його загального обсягу, то, починаючи, скажімо, з 2010 р. вирощування вказаної культури в них узагалі припинилося. І лишається лише сказати, що питома вага фермерських господарств на Івано-Франківщині у виробництві таких культур, як картопля та овочі, протягом усього періоду з 1995

по 2015 рр. була фактично беззмінною – відповідно, в межах 0,2–0,7% і 0,7–3,7% загальних обсягів їх виробництва. На цьому тлі, правда, треба зазначити, що за вказаний період набуло ознак тенденції зростання питомої ваги господарств зазначеного виду в загальних обсягах вирощування зернових культур; вона постійно (щороку) зростала з 1,7% у 1995 р. до 9,0 в 2015 р. Стосовно тваринницької підгалузі, то тут, за винятком виробництва вовни (9,1% її загальних обсягів у 2014 р.), питома вага її була незначною як загалом, так і в аспекті основних її видів продукції; в більшості з них вона не перевищувала 1,0% і, наголошуємо, була, по суті, стабільною протягом усього періоду з 1995 по 2015 рр.

Одним із найважливіших висновків є те, що у фермерських господарствах Івано-Франківщини домінують господарства рослинницької галузі. З урахуванням і виходячи з цього, вважаємо за доцільне дещо деталізувати специфіку виробництва в господарствах саме зазначеного підвиду. І насамперед необхідно, на наш погляд, акцентувати на такому його показнику, як урожайність основних сільськогосподарських культур. Він є, разом із площею сільськогосподарських угідь, відведених під вирощування тих чи інших культур, одним із тих, що визначає загальні обсяги виробництва зокрема і у фермерських господарствах, у нашому випадку – на Івано-Франківщині. Більше того, це комплексний показник, на величину якого впливає не один фактор, і, по суті, він є набагато складнішим навіть порівняно зі структурою сівозмін. Його особливості у вказаній галузі розкрито в табл. 3.

Таблиця 3

**Урожайність основних сільськогосподарських культур
у фермерських господарствах Івано-Франківщини (з 1 га, ц)**

Сільськогосподарські культури	Роки						
	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Зернові культури	23,0	16,3	19,8	23,3	39,4	47,9	46,3
Цукрові буряки	284,9	183,1	301,7	223,4	479,1	793,8	731,9
Соняшник	18,7	5,9	11,5	16,8	27,3	25,1	30,9
Ріпак	11,2	11,7	13,8	21,0	25,3	30,1	28,1
Соя	–	–	3,3	27,2	18,2	25,8	20,5
Льон-довгунець	7,1	4,1	6,5	–	–	–	–
Картопля	110,1	126,0	130,1	134,5	19,7	239,9	180,7
Овочі	132,1	70,2	137,2	134,7	227,1	264,4	244,4

Найперше, про що, мабуть, необхідно сказати, це те, що порівняно з 1995 р. в останньому році (в нашому випадку – 2015 р.) у всіх без винятку видах сільськогосподарських культур спостерігалось зростання урожайності тією чи іншою мірою. Особливо динамічним воно було, наприклад, у вирощуванні цукрових буряків: з 284,9 ц з 1 га до 731,9 ц з 1 га, тобто у вказані роки зростання становило 2,5 разів, фактично таким же воно було у вирощуванні ріпаку, суттєвим і у виробництві зернових

культур – з 23,0 ц з 1 га до 46,3 ц з 1 га, або близько в 2 рази, що особливо наглядно.

По-друге, в контексті вищесказаного досить-таки проблематично стверджувати, що зростання врожайності тих чи інших указаних і зокрема видів сільськогосподарської продукції в розглядуваний період мав характер тенденції. Хоча б з огляду на те, що в окремі роки в її величині мали місце суттєві перепади. Особливо яскраво це проявилось, наприклад, у 2000 р. порівняно з 1995 р. У вказаний період, за винятком картоплі, обсяги ви-

робництва якої, нагадуємо, були відносно стабільними, особливо в 2013–2015 рр., спостерігалось різке падіння врожайності фактично всіх видів сільськогосподарських культур. Особливо суттєвим воно було, наприклад, при вирощуванні соняшнику – з 18,7 ц з 1 га до 5,3 ц з 1 га у зазначені роки, або приблизно втричі; майже аналогічна картина мала місце у виробництві овочів – тут падіння врожайності становило майже 2 рази, і, доречно сказати, порівняно з 1995 р. урожайність цукрових буряків у 2000 р. зменшилася на 101,8 ц з 1 га. З урахуванням вищесказаного цілком допустимий висновок, наскільки важливим фактором сільськогосподарського виробництва зазначеного підвиду є кліматичні умови. Ті ж перепади врожайності тих чи інших сільськогосподарських культур у той чи інший період були, загалом, локального характеру й суттєво не позначилися на загальному тлі виробництва.

Такі, в принципі, найважливіші особливості динаміки врожайності основних сільсько-

господарських культур у фермерських господарствах рослинницької підгалузі на Івано-Франківщині.

В органічній єдності з вищезазначеним перебуває й питання необхідності розгляду структури фермерських господарств зокрема, що важливо на внутріобласному рівні, в аспекті районів, оскільки в кожному конкретному випадку вона визначається багатьма факторами, поєднання яких і формує її специфіку – в нашому випадку на Івано-Франківщині. Але в цьому випадку важливо ще й таке. Актуальність розгляду питання загальної чисельності фермерських господарств, у тому числі й у контексті районів, пояснюється необхідністю його врахування в процесі аналізу ще й такого показника, як величина сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 фермерське господарство, про що мова піде далі. Розглянемо суто районну структуру фермерських господарств, її динаміку протягом 1995–2015 рр. (табл. 4).

Таблиця 4

Районна структура фермерських господарств в Івано-Франківській області (од.)

Райони	Роки						
	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Богородчанський	8	8	14	17	17	15	13
Верховинський	52	90	80	55	49	49	41
Галицький	34	37	49	56	58	55	54
Городенківський	12	23	26	42	48	48	48
Долинський	19	18	14	12	9	9	10
Калуський	30	37	33	36	36	36	34
Коломийський	38	53	46	45	40	36	38
Косівський	110	61	18	21	17	19	19
Надвірнянський	44	30	21	23	23	22	22
Рогатинський	65	60	71	80	86	91	95
Рожнятівський	12	14	9	12	14	15	12
Снятинський	65	57	42	41	40	41	48
Тисменицький	121	64	59	57	55	52	52
Тлумацький	85	77	47	57	55	54	52
Всього по області	697	632	531	561	556	551	550

Динаміка зміни чисельності фермерських господарств як загалом (порівняно з 1995 р. загальна їх кількість знизилася на 147 од. і в 2015 р. становила 550), так і, особливо, в аспекті районів має суперечливий характер. В одних районах спостерігалось збільшення їх кількості, причому суттєве. Так, наприклад, порівняно з тим же 1995 р. у Рогатинському районі чисельність фермерських господарств до 2015 р. зросла фактично на половину – з 65 до 95 од.; аналогічна картина мала місце в Городенківському районі – тут кількість господарств зазначеного виду взагалі збільшилася в розглядуваний період у 4 рази – з 12 до 48; зросла, хоча й не настільки радикально, чисельність фермерських господарств і в Галицькому районі – з 34 до 54. Водночас у низці районів мала місце й відносна стабілізація чисельності фермерських господарств у вказаний період. Зокрема, в Коломийському їх кількість перебувала приблизно на рівні 40 од., факти-

чно беззмінною вона була в Рожнятівському – в межах 12 і, зокрема, в Калуському – на рівні 30. Але одним із найважливіших висновків може бути той факт, що у відносно багатьох районах спостерігалось, причому доволі суттєве, зменшення чисельності фермерських господарств. Так, наприклад, у Тисменицькому районі порівняно з 1995 р. їх кількість до 2015 р. зменшилася в 2,3 рази – з 121 до 52; аналогічна картина мала місце в Тлумацькому районі – тут зменшення становило 33 од. – з 85 до 52, але найзначнішим було згортання загальної кількості фермерських господарств у вказаний період у Косівському районі – відносно з 110 до 19, що, очевидно, потребує окремого розгляду.

Ось така, в загальних рисах, специфіка розподілу фермерських господарств Івано-Франківщини на внутріобласному рівні, в контексті районів.

Розгляд групування фермерських господарств Івано-Франківщини на внутріобласному рівні в аспекті районів важливий у багатьох відношеннях. Його треба розглядати лише в тісному поєднанні з величиною сільськогосподарських угідь, що припадає на

1 фермерське господарство. Останній у свою чергу, є одним із тих показників, чия величина безпосередньо впливає на ефективність їх функціонування. У фермерських господарствах Івано-Франківщини його особливості такі (табл. 5).

Таблиця 5

Площа сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 фермерське господарство в Івано-Франківській області (га)

Райони	Роки						
	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015
Богородчанський	12,5	186,7	204,5	61,6	23,6	24,2	23,1
Верховинський	6,0	6,5	6,5	10,8	11,9	11,8	13,1
Галицький	10,1	45,7	32,6	27,0	24,3	23,1	23,5
Городенківський	10,8	106,5	115,5	136,5	130,9	131,7	130,8
Долинський	3,1	69,1	41,2	11,3	7,5	6,9	6,1
Калуський	10,0	39,7	51,8	28,7	28,6	28,9	31,0
Коломийський	5,9	25,9	33,7	88,7	111,0	124,4	117,9
Косівський	3,4	10,2	8,1	7,0	10,9	12,2	12,3
Надвірнянський	12,0	25,4	18,2	11,3	10,8	11,2	11,2
Рогатинський	10,4	39,0	37,1	60,5	76,9	75,4	66,2
Рожнятівський	7,4	7,4	8,2	14,3	5,8	7,6	8,5
Снятинський	9,0	66,5	51,9	21,1	62,3	60,6	60,6
Тисменицький	10,7	20,4	22,7	42,2	39,6	45,4	45,2
Тлумацький	6,7	36,5	23,0	12,9	35,5	32,2	32,5
Загалом по області	8,1	34,9	37,1	41,9	50,3	51,4	51,5

Як видно з наведених даних, загалом по області за період з 1995 по 2015 рр. мало місце укрупнення фермерських господарств, причому суттєве. Якщо в 1995 р. середня величина сільськогосподарських угідь, що припадала на 1 фермерське господарство, загалом по області становила 8,1 га, то вже до 2015 р. вона досягла позначки в 51,5 га, тобто зростання було значним – у межах 6,3 разів. Хоча його конкретизація в контексті районів не настільки очевидна. В багатьох районах процес укрупнення господарств зазначеного виду був яскраво виражений. Так, наприклад, у Городенківському районі у вказаний період середня величина сільськогосподарських угідь, що припадала на 1 фермерське господарство, зростає з 10,8 га до 130,8 га, тобто в 12,1 разів. Аналогічна картина мала місце в Коломийському районі – тут динаміка укрупнення господарств вказаного виду була ще значнішою – відповідно, з 5,9 га до 117,9 га, або в 19,9 разів. У низці інших районів збільшення величини сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 фермерське господарство також мало показовий характер. Так, у Рогатинському районі в зазначений період спостерігалось зростання з 10,4 га до 66,2 га, або в 6,3 разів, у Снятинському – з 9,0 га до 60,6 га, або в 6,7 разів; аналогічна картина мала місце в Тлумацькому районі – тут зростання також було суттєвим – 4,8 разів, із 6,7 га до 32,5 га. В контексті сказаного вважаємо за необхідне звернути увагу й на епізодичність процесу укрупнення фермерських господарств на Івано-Франківщині. Так, наприклад, якщо в Богородчанському районі в 1995 р. середній розмір сільськогосподар-

ських угідь у розрахунку на 1 господарство зазначеного виду становив 12,5 га, то в 2005 р. – відповідно, 204,5 га, а до 2015 р. закріпився на рівні 23,1 га. Майже аналогічна картина спостерігалась в Долинському районі. Якщо, наприклад, у 1995 р. на 1 фермерське господарство тут припадало 3,1 га, то в 2000 р. – 69,1 га (зростання становило 22,2 разів). І тим не менше, до 2015 р. середній розмір сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 господарство зазначеного виду у вказаному районі досяг рівня 6,1 га. Залишається ще, мабуть, додати, що в багатьох районах процес укрупнення фермерських господарств був більш, скажемо, поміркованим. Так, загалом у Надвірнянському районі середня величина сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 фермерське господарство протягом 1995–2015 рр. була фактично беззмінною – в межах 12,0 га, те ж саме спостерігалось й у Рожнятівському районі – тут зазначений показник був відносно стабільним і закріпився на рівні близько 7,5 га.

Така загальна характеристика процесу укрупнення фермерських господарств на Івано-Франківщині в 1995–2015 рр.

IV. Висновки

Підсумовуючи, можна зробити узагальнюючі висновки, зокрема:

1. На сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки України, по суті, триває безперервний процес становлення фермерських господарств, налагодження механізму їх ефективного функціонування, адаптації до нових умов господарювання.
2. Чи не найважливішою передумовою ефективної діяльності фермерських гос-

- подарств була й залишається необхідність усебічного врахування специфіки українського сільськогосподарського виробництва як на загальнонаціональному, так і, особливо, на регіональному рівнях.
3. Проблеми, які супроводжують процес розвитку фермерських господарств, у кожному конкретному випадку мають, по суті, перехідний характер, і їх успішне вирішення можливе лише за умови вирішення їх на загальнонаціональному рівні й тільки із цих позицій.
 4. Налагодження механізму ефективного функціонування фермерських господарств потребує врахування того, що в умовах формування ринкових відносин, зокрема в аграрному секторі економіки України, корінним чином змінилися природа, характер і цільові функції, по суті, кожного із системи економічних інструментів, які застосовують у практичній діяльності, особливо в плані регулювання ціноутворення на основні види сільськогосподарської продукції.
 5. Важливою передумовою успішного функціонування фермерських господарств є ступінь адекватності їх державної підтримки специфіці кожного конкретного періоду розвитку українського сільськогосподарського виробництва.
- Список використаної літератури**
1. Збарський В. К., Єременко Д. В. Теоретичні засади диверсифікації економічної діяльності фермерських господарств. *Економіка АПК*. 2016. № 10. С. 17–21.
 2. Кириленко І. Г., Івченко В. Є., Дем'янчук В. В. Структурні реформи в аграрному секторі України. *Економіка АПК*. 2015. № 9. С. 15–30.
 3. Кириленко І. Г., Івченко В. Є. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 21–29.
 4. Месель-Веселяк В. Я. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 5–26.
 5. Месель-Веселяк В. Я. Форми господарювання в сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення). *Економіка АПК*. 2012. № 1. С. 13–23.
 6. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України (результати, проблеми). *Економіка АПК*. 2006. № 12. С. 34–41.
 7. Саблук П. Т. Ціновий фактор у розвитку сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК*. 2011. № 9. С. 3–9.
 8. Сільське господарство Івано-Франківщини: статистичний збірник. Івано-Франківськ, 2016. 252 с.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2017.

Сачовский И. М. К особенностям развития фермерских хозяйств на Ивано-Франковщине

В статье проведен анализ наиболее важных показателей производственной деятельности фермерских хозяйств Ивано-Франковской области. Рассмотрена динамика их развития.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, урожайность основных сельскохозяйственных культур, площадь сельскохозяйственных угодий.

Sachovsky I. Regarding the Peculiarities of the Development of Farms in Ivano-Frankivsk Region

Farm enterprises, as evidenced in particular by the experience of developed foreign countries, is one of the most progressive forms of farming in the countryside. Therefore, it is no accident that the issue of establishing a mechanism for their effective functioning in domestic conditions is given due attention at all levels of government, as well as in the special economic literature. In the context of the foregoing, the proposed study has both a general theoretical and, in a certain sense, applied significance. The defining features of this article are. Firstly, as far as permissible, an analysis was made of the role and place of farms in the agrarian sector of the economy of Ivano-Frankivsk oblast. Its second feature is a sufficiently in-depth analysis of the main and most important factors determining the production volumes in this type of farms of the crop production sector, in particular, the yields of the main agricultural crops and their size, the dynamics of the change in the area of agricultural land allocated for their cultivation. Indicative in this respect is the consideration of the most important quantitative characteristics of the activity of farms in Ivano-Frankivsk region, in particular, the changes in their numbers during 1995–2015, the calculation of the amount of agricultural land per one farm in the given period, analyzed its dynamics, revealed the corresponding trends. In the context of the foregoing, it is important to take into account that the analysis is detailed in its consideration at the intraregional level, in the context of the districts.

Key words: farms, yield of main crops, the area of agricultural land.